

Discussies via het beeldscherm?

Burgerschapsonderwijs en onlineonderwijs

Author(s)

Nieuwelink, Hessel; Daas, Remmert; Teegelbeckers, Jip

Publication date

2020

Document Version

Final published version

Published in

Van twaalf tot achttien

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Nieuwelink, H., Daas, R., & Teegelbeckers, J. (2020). Discussies via het beeldscherm? Burgerschapsonderwijs en onlineonderwijs. *Van twaalf tot achttien*, 30(7), 28-29.

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please contact the library: <https://www.amsterdamuas.com/library/contact/questions>, or send a letter to: University Library (Library of the University of Amsterdam and Amsterdam University of Applied Sciences), Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

Discussies via het beeldscherm?

Burgerschapsonderwijs en onlineonderwijs

DOOR HESSEL NIEUWELINK, REMMERT DAAS EN JIP TEEGELBECKERS

Met het sluiten van alle scholen in maart van dit jaar ging het onderwijs massaal online. Wat betekende deze omslag voor onderwijs gericht op de maatschappelijke ontwikkeling van leerlingen: het burgerschapsonderwijs? In hoeverre waren leraren in staat om dit online vorm te geven? Welke mogelijkheden en belemmeringen ervoeren zij daarbij? Om hier achter te komen hebben wij een digitale vragenlijst ontwikkeld. Deze is breed gedeeld en ingevuld door leraren, voornamelijk uit het voortgezet onderwijs en middelbaar beroepsonderwijs. Leraren kregen stellingen voorgelegd over de mate waarin zij in een online omgeving in staat waren om een open en veilig klasklimaat te creëren, en in welke mate didactische werkvormen digitaal

mogelijk waren. Vervolgens werd hun gevraagd enkele van hun antwoorden toe te lichten. In dit artikel bespreken wij de belangrijkste uitkomsten van toelichtingen die door 115 leraren zijn gegeven.

Belang van pedagogisch klimaat en werkvormen

Wetenschappelijke studies laten zien dat twee aspecten essentieel zijn voor effectief burgerschapsonderwijs. Het eerste is het creëren van een *veilig en open klasklimaat*, waarbij leerlingen zich veilig voelen om op de leraar en elkaar te reageren in de klas. Het tweede is het met regelmaat bespreken van maatschappelijke en politieke vraagstukken, waarbij *verschillende*

werkvormen gebruikt worden, zoals klassikale uitleg, klassengesprekken, discussies en groepswork.

Technische problemen

Voor we ingaan op deze aspecten is het relevant op te merken dat leraren ervoeren dat zichzelf en leerlingen beperkt vaardig zijn in gebruik van de technologie. Onderwijs via de computer vormgeven vraagt veel van leraren en de noodzakelijke competenties hebben zij veelal niet. Half maart was de nodige professionaliseringsruimte vrijwel afwezig. Verder merken leraren op dat er regelmatig praktische problemen waren. Apparaten die niet werkten, leerlingen begrepen vaak niet hoe een camera uit of aan moet, geluidsverbindingen werkten niet, internetverbindingen die haperden et cetera. Hierdoor werd het digitale onderwijsproces belemmerd.

Een veilig klimaat?

Leraren merken op dat de thuisomgeving voor lang niet alle leerlingen een goede leeromgeving is. Verschillende leraren geven aan dat niet alle leerlingen altijd beschikbaar waren, mede omdat zij de digitale apparaten met broers en zussen en soms ook met hun ouders moesten delen. Ook volgden sommige leerlingen onderwijs in een ruimte waar ook bijvoorbeeld broers, zussen en ouders zaten. Zij konden meeluisteren met wat er in de klas besproken werd en hoorden wat de leerlingen vertelden. De klas was dan niet meer de veilige plek waar alles gezegd kan worden zonder dat leerlingen daar op afgerekend worden. De digitale omgeving zelf was voor leerlingen ook een reden die voor onveiligheid zorgde. Diverse leraren gaven aan dat zij hoorden dat hun leerlingen bang waren dat andere leerlingen opnames van de les maakten en dit op *social media* zouden delen. Leerlingen deden daarom liever hun camera uit en participeerden niet actief in de les.

Veel leraren menen dat zij geen open en veilig klasklimaat konden garanderen tijdens het onlineonderwijs. Voor veiligheid is direct contact noodzakelijk, evenals controle over de gehele context. Leraren geven aan dat er online geen zicht was op wat leerlingen allemaal aan het doen waren.

Toch waren niet alle leraren op dit punt even kritisch. Er waren ook leraren die menen dat onlineonderwijs ook veilig kan zijn. Hun onlineonderwijs werd een stuk prettiger toen zij hun leerlingen verplichtten om hun camera aan te zetten. Dit leidde tot meer contact en een groter gevoel in een digitaal klaslokaal te zijn. Sommige leraren menen dat juist de fysieke afstand die bij het onlineonderwijs bestond ervoor zorgde dat sommige leerlingen zich veiliger voelden, omdat er minder directe groepsdruk bestond. In de klas durven deze leerlingen zich niet te uiten, maar in de online omgeving die anoniemer aanvoelde durfden zij dat wel. Andere leraren menen dat het hun lukte om een veilig klasklimaat te creëren door vooral met kleine groepen te werken. Binnen kleine groepen was het voor leerlingen minder spannend om mee te doen en was het voor de leraar beter mogelijk om de regie in handen te houden.

Didactische werkvormen

Bij burgerschapsonderwijs zijn interactie tussen leraar en leerling, het voeren van discussies en andere actieve werkvormen, van groot belang. Veel leraren menen echter dat zij bij onlineonderwijs niet in staat waren om deze werkvormen te hanteren. Interacties tussen leerlingen in een klassikale setting vonden

amper plaats. En in plaats van bij inhoudelijke uitleg een actieve bijdrage van leerlingen te krijgen, waren de leerlingen vrijwel altijd stil wanneer er uitleg werd gegeven. Dit leidde ertoe dat leraren alleen nog maar aan het zenden waren. Zij vertelden hun verhaal en werden niet onderbroken door leerlingen. Dit had consequenties voor de doelen die leraren konden bereiken. Ze waren nu vooral bezig met kennisoverdracht en het voorbereiden van leerlingen op de toets. Er was veel minder nadruk op andere doelen die zij belangrijk achtten, zoals leren discussiëren en een eigen mening vormen.

Leerlingen hadden wel de mogelijkheid om via de chat-functie vragen te stellen. Voor sommige leraren betekende dit dat zij, meer dan tijdens regulier onderwijs, door hadden waar leerlingen tegenaan lopen. Voor andere leraren werkte de functie niet goed en gebruikten leerlingen hem amper.

De grote meerderheid van leraren geeft aan dat discussiëren via een beeldscherm eigenlijk niet werkt. Het is bij een discussie belangrijk dat er snel en ad rem gereageerd kan worden, dat leerlingen elkaar kunnen zien en elkaars non-verbale signalen kunnen oppikken. Online is dat niet mogelijk en veel leraren geven aan dat hun pogingen tot discussies geen succes hadden. Op sommige manier lukte het docenten wel om enige vorm van interactie tussen leerlingen te faciliteren. Enkele docenten bleven bijvoorbeeld strak geregistreerde debatten houden. Andere leraren lieten leerlingen een presentatie geven en lieten daar andere leerlingen door middel van een 'ketteringmail' of ingezonden brief op reageren. Een aantal leraren ging vanwege bovenstaande belemmeringen vooral in groepjes lesgeven of door middel van individuele begeleiding. Sommigen namen hun uitleg op en gingen dan met groepjes daarover in gesprek. Dan was er interactie mogelijk en konden leraren gerichte feedback geven. Wel merken diverse leraren op dat leerlingen alleen in groepjes werkten als de leraar daarbij aanwezig was. Zonder hun aanwezigheid gebeurde er niets of was er zelfs geen contact. Deze vorm van onderwijs was echter dermate intensief dat het over een langere periode niet vol te houden was.

Concluderend

In grote meerderheid zijn de leraren zeer kritisch op de mogelijkheden die onlineonderwijs biedt voor burgerschap. In de ogen van de meeste leraren was het burgerschapsonderwijs dat zij online hebben aangeboden van veel mindere kwaliteit dan zij normaal gesproken aanbieden. Het digitale onderwijs zorgde ervoor dat er, veelal tegen de zin van de leraar in, een ander didactisch concept gehanteerd moest worden. Leraren ervoeren problemen bij het waarborgen van een veilig klimaat en verschillende werkvormen waren amper mogelijk. Directe interacties en non-verbale communicatie zijn essentieel voor het vormgeven van waardevol burgerschapsonderwijs. Dit is slechts beperkt mogelijk wanneer er alleen gecommuniceerd kan worden via een beeldscherm. Digitaal onderwijs is voor deze leraren geen alternatief voor regulier burgerschapsonderwijs. Voor hen is een terugkeer naar het onderwijs waarbij de nadruk ligt op fysieke aanwezigheid en interactie een noodzaak voor goed burgerschapsonderwijs. ●

► **Hessel Nieuwelink is lector Burgerschapsonderwijs aan de Hogeschool van Amsterdam, Remmert Daas is postdoctoraal onderzoeker aan de Universiteit van Amsterdam, Jip Teegelbeckers is promovendus aan de Hogeschool van Amsterdam.**